

1982

Willy Klinkenberg (1951) is beeldend kunstenaar en muzikant. Hij had korte tijd een restaurant in het Veem, stortte beton, sloopte muren en bouwde die weer op.

‘De verbouwing is af en moet dertig jaar mee. Het is te hopen dat een nieuwe generatie er dan echt iets moois en interessants van maakt.’

De opdracht om te schrijven over de teloorgang van de zestiger jaren is riskant, nu een nieuwe generatie deze periode herontdekt. Ideeën over de maatschappij, cultuur en religie vallen niet simpelweg dood te verklaren. Een gedachtengoed komt onverwacht terug en speelt opnieuw een belangrijke rol. De Restauratie, toen de Franse Revolutie zou worden begraven, is hiervan een sprekend voorbeeld. Ook de jaren zestig (1965-1975) – kort geleden nog slechts geschikt als laetdunkend voorbeeld van iets achterhaalds – zijn weer terug van nooit weg geweest. Het ontwikkelen van de oude ideeën over samenleven, is het enige passende antwoord op het ‘ik-tijdperk’, met haar voortwoekerende en de aarde uitputtende wanbeheer. In hoeverre de ‘lost generation’, opgegroeid in de roemruchte jaren zestig, daarin opnieuw een rol zal spelen, is onzeker.

In die tijd, toen iedereen links was of deed alsof hij links was, groeide een generatie ‘tieners’ en ‘twens’ op die, als gevolg van een ongekende hoogconjunctuur, meer te besteden had dan ooit een generatie voor hen en daarom door het economisch bestel en, na enige schermutselingen, ook door de politiek serieus werd genomen.

Het was de tijd van ‘the sky is the limit’, en het zou ons op alle manieren lukken.

Natuurlijk had ik moeten beginnen met een liefdesverklaring aan het Veem. Haar charmes van louter hout, steen en glas zijn niet kapot te krijgen, hoeveel troep er ook nu in verwerkt moge zijn. Eenieder die het gebouw betreedt gaat voor de bijl. Het gebouw prikkelt de verbeelding.

De verbeelding aan de macht is altijd mijn lijfspreuk gebleven. Sinds ik als ontluikende tiener in de memoires van Paustovski had gelezen hoe tijdens de burgeroorlog in St.Petersburg kunstenaars van allerlei disciplines in een groot gebouw samenleefden, wist ik dat dit de situatie was, die ik zou nastreven. Samen met mensen die leefden op de toppen van hun tijd, ver van het klootjesvolk, waar we zo gruwelijk de pest aan hadden.

De verloren generatie kon zich moeilijk aanpassen aan de eisen van de nieuwe tijd, waarin niet langer ‘the sky the limit’ was.

Allen die aan de wieg van het Veem stonden waren opgegroeid in de jaren zestig en wilden zich niet aanpassen aan de nieuwe tijd. Kunstenaars, nog nooit in zulke grote aantallen door de academies alom in den lande afgeleverd, op zoek naar een atelier, en gesjeesde intellectuelen die de remedie tegen de crisis zochten in het eenvoudige handwerk. Weer anderen zagen nieuwe mogelijkheden in de handel en de toepassing van nieuwe technologie. Iedereen had zo zin eigen achtergrond, de meeste een burgerlijk provinciaalse, maar de tijdgeest werkte mee en het gemeenschappelijke leek in de beginjaren van het Veem onaantastbaar. Dat het ooit tot een verzameling middenstanders zou worden die elkaar nauwelijks nog kent, was toen onvoorstelbaar. We hadden elkaar nodig. Het Veem dreigde gesloopt te worden. De kilometers Amerikaans grenen, in lengtes die niet meer te verkrijgen zijn, zouden miljoenen opbrengen. Het miljardenproject rond de IJ-oever bestond

nog niet in de gedachten van ambtenaren en projectontwikkelaars. Het Veem lag in een dooie hoek van een onttakelde haven.

Ons enige probleem, onze enige opgave, was het Veem vol te krijgen en te verbouwen. De waarbomenhouten constructies, die provisorisch waren aangebracht, moesten worden vervangen door een stenen versie, om zo de gemeente te tonen dat het ons ernst was. Een enkel individu gaf de aanzet tot de bouw. Weldra volgden de anderen. Een maandelijkse bijdrage, het bouwfonds, werd ingesteld om gemeenschappelijke voorzieningen aan te leggen als gasleidingen, elektra, sanitair en de reparatie van het dak. Al deze voorzieningen werden gerealiseerd vóór de grote verbouwing en geheel betaald uit eigen zak. Zonder een cent subsidie!

In het begin werd er gebouwd op basis van vrijwilligheid. Enthousiasme werkt aanstekelijk, maar de begeleiding door vaklui was noodzakelijk. Vooral de timmerlieden bleken van onschatbare waarde. De trap was een wonder van economie; in een plak van de cake werden de spijkers getrokken en de planken gelicht. Vervolgens werden de vrijgekomen balken eruit gezaagd en tot staanders met treden verwerkt. Kosten: slecht veel zweet.

Vanaf het begin bestond er een zekere tegenstelling tussen de 'witte boorden' en het 'eenvoudige werkvolk'. De eersten waren van het bestuur en het kantoor en maakten plannen voor overleg met de gemeente. Het 'werkvolk' ging gewoon aan de slag. De kloof groeide toen enkele van deze mooipraters geen aanstalten maakten een steen op een andere te zetten voordat er totale zekerheid bestond over ons voortbestaan.

De situatie zou echter pas problematisch worden, na het instellen van de vermaledijde zelfwerkzaamheid (zwh), met de mogelijkheid om de zwh-uren à raison van vijftien gulden per uur af te kopen.

Het bedrag is al die tijd gelijk gebleven, de zwh ligt volledig op zijn gat, met uitzondering van het geldverslindende waterhoofd van het bestuur en het beheer. Vanaf de instelling van het zwh was een groep Vemers mordicus tegen. Niet alleen vonden we dat iemand die hier een ruimte wilde huren, daar iets voor het gebouw tegenover moest stellen (anders moesten ze maar een hok in de Jordaan huren), maar ook omdat we beseften dat, hoe paradoxaal dat ook klinkt, het instellen van de zwh-uren, juist het einde van de zelfwerkzaamheid zou inluiden. Immers, iemand die meer dan vijftien gulden per uur in zijn eigen vak zou verdienen –en welke vakman verdient dat niet- zou slechts uit plichtbesef zijn zwh doen, en daar hadden we bij deze aanstormende middenstanders weinig fiducia in. In hun ideeënwereld is dat 'stelen uit eigen portemonnee', en dat is nu juist datgene waarop ze het zuinigst zijn.

Timmerlieden en andere vaklui werden niet bepaald gemotiveerd, als ze zagen dat anderen hun zwh simpelweg afkochten, En juist hen hadden we zo nodig. Zo ontstond er –naast de splitsing tussen bureaucratie en werkvolk – een tweedeling tussen mensen die het zich financieel en moreel konden veroorloven de zwh af te kopen en anderen die wel aan de bouw deelnamen.

In het beheer ging een krankzinnig aantal uren zitten. Het bestuur en de ontelbare commissies vergaderden zich suf bij de kachel onder het genot van een kopje koffie. De taximeter, vijftien gulden per tik, deed geduldig zijn werk.

Wij beseften dat de zwh en de daardoor verkregen korting op de huur echt productief moesten zijn om het project te laten slagen. Maar daar hadden de 'vooruitdenkers' geen boodschap aan. Zij bereiden onze intrede voor in de echte maatschappij en onderhandelen

met banken en gemeente. En daar, zo hielden zij ons voor, gelden andere spelregels en hangen andere prijskaartjes.

Van buiten ingehuurde architecten, die een vermogen opslokten, kwamen met een ambitieus plan dat 5 miljoen gulden zou gaan kosten, bewust meer dan nodig, want dan kreeg je meer. Zo werkte dat. Het ging in dit plan om een grote verbouwingsoperatie, zonder zwh, want daarin zagen ze niets.

Dit ging de adviesraad, een pre-Thorbeckiaans gedrocht, waarvan de naam de machteloosheid verraadt, te ver. Uit haar midden kwam een alternatief plan; alles in zwh en van de huur kunnen de materialen gefaseerd worden aangeschaft. Van de door de gemeente voor ons gereserveerde 1,2 miljoen gulden subsidie was de verbouwing op deze manier comfortabel uit te voeren.

Alles werd gedaan dit plan te saboteren. Systematisch werd door het bestuur werk extern uitbesteed, in plaats van het ons te laten uitvoeren. Nog verder ondergraven werd de zwh toen het werd gedaan door de werkeloze broer, de geflipte buurman of de illegale buitenlander. De grote bedrijven in het Veem gebruikten hun werknemers en die betaalden ze natuurlijk meer dan die rottige vijftien gulden per uur, die je als korting op je huur kon verdienen. Zo stonden er in een bouwploeg mensen hetzelfde werkt te doen tegen een verschillend uurloon. Het verschil in motivatie nog maar buiten beschouwing gelaten. Helemaal bont maakte het een bestuurslid dat notabene geen ruimte had in het Veem, maar via administratief werk pakweg honderd uur per maand bijeen vergaarde, die ze vervolgens weer verkocht aan mensen, die geen zin hadden (geen tijd, zeiden ze zelf) om zwh te doen, voor tien gulden per uur.

Woest waren we, maar volgens het kantoor zagen we het helemaal verkeerd.

Het Veem zou opstomen in de vaart der volkeren, serieus genomen worden; we moesten en luxe-kraakpand worden, met special privileges in ruil voor nooit een politieke stellingname; hooguit de zeehondjes en het Foster-Parentsplan. Maar wat wil je ook met een collectie gifmengers, papiervreters en tropische hardhoutvermalers, die zijn gelijke in de wijde omtrek niet kent. Om de zaak nog idioter te maken werd nog bedreigd met ontruiming. Niet door de gemeente, maar door ons eigen bestuur!

Men zou raar opgekeken hebben ten stadhuize of op het hoofdbureau van de politie; en doodsbanige groep provincialen in een slecht verwarmd kantoor, waarvan de bangste van allemaal gilte: 'Oh, nee, dan komt de M.E.' Iedereen dacht ai, ai, m'n bedrijfje, m'n allerindividueelste uiting van de allerindividueelste mens, m'n verzekering tegen een onzekere toekomst... De Schoolmeester dichtte het al: de mens lijdt doorgaans het meest, door het lijden dat hij vreest.

En zo ging men door de knieën voor de bestuursplannen. Onze luxe-krakers hadden niets heroïsch.

Het 'ik-tijdperk' diende zich aan. In Engeland liet Thatcher de arbeiders hun eigen huis kopen om ze zo als 'bezitters' aan de conservatieve regering te binden.

In het Veem werd solvabiliteit als criterium voor toelating geïntroduceerd. Zeker, er waren problemen met het innen van de huur, maar dit betrof zonder uitzondering goedlopende bedrijven. De minimumlijers betaalden stipt, ontzagen zichzelf veel voor hun werkplek en ... bouwden. Uiterst bedenkelijke firma's werden toegelaten op grond van het solvabiliteitscriterium. Ze zouden ons tienduizend gulden kosten aan oninbare huur, incasso- en gerechtskosten.

Idiote projecten werden gestart, die vervolgens halverwege werden gestaakt, maar niet nadat er voor duizend gulden aan gereedschap – onnodig – was aangeschaft. Er werd gestolen als de raven. Een nieuw aangetreden zwh-commissie trof een leeg gereedschapshok. Na een brandbrief kwam nog ongeveer tien procent terug. De betonmolen had iemand gebruikt om te klussen, de multi-trap was uitgeleend aan een kennis en de rest was foetsjie.

De grote face-lift leverde een lift op en gips op de prachtige vloeren. Verder een sprinkler van een miljoen gulden, die voor de helft van het gebouw onnodig is, een gammele en goedkope infrastructuur en een forse huurverhoging.

De doelstelling, het redden van het Veem, is gelukt, wordt gesteld. ‘Operatie geslaagd, patiënt overleden’, denk ik. Zij die nog echt hebben gebouwd verdwijnen. Een meerderheid van de huurders kan zich gemakkelijk een normale huur veroorloven en schrijft de Veem-huur af als en lachwekkende post.

Het Veem is een armetierig decor geworden. Met een overweldigend uitzicht en een natuurlijke schoonheid en potentie die aan de Derde Wereld doet denken. Het is een verzameling gangen met deuren die tijdens de kantooruren af en toe open gaan.

Een tot de verbeelding sprekend labyrint, dat slechts even opleeft als het haar mogelijkheden laat zien; bij een feest, een manifestatie of een open dag.

De verbouwing is af en moet dertig jaar mee. Het is te hopen dat dan alle rotzooi eruit wordt gesloopt en dat het casco een nieuwe generatie inspireert om er echt iets moois en interessants van te maken.